

2 „Negr“ a „židovská svine“ aneb Co je „politická korektnost“?

O všem můžeme mluvit otevřeně. Máme svobodu slova a diskuse. Nebrat si v ožehavých otázkách servítky se dokonce považuje za znak upřímnosti a někdy také schopnosti věst.

Ale je to skutečně tak? Smíme doopravdy říct všechno, co chceme? Můžeme si kdekoli a kdykoli dovolit použít jakýkoli výraz?

V USA se například hovoří o „slově N“. Kdo o tom slyší poprvé, odvozí si alespoň z kontextu, proč na tomto místě (se všemi příznaky blížícího se rozhořčení) používáme zkratku. Jde o výraz „nigger“, jenž byl označen za jazykový zmetek a jako takový by se neměl vyslovovat. Považuje se za ponižující, urážlivý, diskriminující, rasistický, zkrátka a dobře: není politicky korektní.

Americký výraz „*Political Correctness*“ nám nadrobil jedno současné tabu, jež kromě jazykové reglementace zahrnuje též instrukce v oblasti chování. Co jedni zavrhnou jako pouhou jazykovou kosmetiku, považují druzí za podstatnou součást zdárného soužití v našich multikulturních společnostech. Nezávisle na jednotlivých osobních stanoviscích k politické korektnosti nelze zpochybnit, že překračování moderních jazykových tabu, jež s sebou politická korektnost přináší, může mít dalekosáhlé následky. Román Philipa Rotha *Lidská skvrna* o tom podává působivé literární svědectví. Autor je dalece vzdálen rigidnímu užívání jazykových regulí a o Colemanu Silkovi, profesoru klasické filologie jedné vznešené univerzity na východním pobřeží a hlavní postavě svého románu, píše toto: „Koncem druhé světové války sloužil Coleman Silk jako námořník na námořní základně ve Virginii. Jeho jméno neprozrazovalo, že je Žid – stejně tak dobře to mohlo být černošské jméno, a skutečně ho jednou v bordelu považovali za černocha, který se vydává za bělocha, a vyrazili s ním dveře.“^{*)} V dlouhých titrádách si protagonista knihy bere na mušku

afroameričany – jak zní politicky korektní označení – a podsouává jim nejen nedostatečné vzdělání, ale i duševní lenost.

Neuváženým použitím jediného slova se kola osudu začínají roztáčet. Ve svém semináři, čítajícím čtrnáct účastníků, předčítá prof. Silk na začátku každého setkání jména zapsaných studentů, aby si všimli jejich obličejů. Když se mu u dvou jmen ani po pěti týdnech nedostane odpovědi, položí na začátku dalšího semináře otázku: „Zná někdo tyhle lidi? Viděl je už někdo ve škole, nebo jsou to temné bytosti, které se bojí světla semináře?“²⁾

Ještě téhož dne je Coleman Silk předvolán do děkanovy kanceláře a čelí obvinění z rasismu – oba nepřítomní studenti jsou totiž černoši.

V americkém originále se nemluví o „temných bytostech“, nýbrž o „spooks“. Jak píše autor německého překladu Dirk van Gunsteren, znamená *spook* jednak strašidlo a jednak (v americkém slangu) *špión*, zejména *agent CIA*. Kromě toho to však až do padesátých let bylo nelichotivé označení pro černocha – a naopak, pokud je použil čemoch, fungovalo jako nelichotivé označení pro bělocha! Protože v němčině neexistuje slovo, jež by označovalo něco nepřítomného, neviditelného a zároveň v sobě obsahovalo být nezamýšlené znevážením čemocha, přeložil van Gunsteren slovo *spooks* jako „temné bytosti, které se bojí světla semináře“³⁾, aby alespoň částečně zachoval moment nezamýšlené rasistické urážky.³⁾

Spooks se pro Colemanu Silka stanou skutečným strašidlem. Ztratí své místo i reputaci. A to Philip Roth svému protagonistovi ani neuložil do úst ono ve Spojených státech sotva vyslovitelné „slovo N“. Každý, kdo si činí ambice na nějaký vysoký veřejný post, by se měl užít slova „nigger“ vyvarovat bez ohledu na to, který z jeho odlišných významů má na mysli, neboť „slovo N“ mnoho lidí hluboce zraňuje. Politická prozíravost nás nabádá, abychom se to-muto slovu přísně vyhýbali. Dnes víme, že americkým prezidentem se klidně může stát muž, který někomu nadává do sráčů, ale tenýž muž si nemůže být jist svým spolupracovníkem, který někomu jmenmu nadává do negrů: příliš mnoho voličů považuje takové chování

*) Německy „dunkle Gestalten“, překladatel českého vydání Rothova románu zde místo „temných bytostí“ používá výraz „přízrak“, viz Roth, Philip: *Lidská skvrna*. Volvox Globator, Praha 2005 (překl. Jiří Hanuš), s. 13. (pozn. překl.)

za nanejvýš diskvalifikující.“¹⁴ Tolik Randall Kennedy ve své knize *Nigger – The Strange Career of a Troublesome Word* z roku 2002, o níž se v Americe vedou kontroverzní diskuse. Na příkladu užití jednoho slova – či lépe řečeno: na příkladu vyhýbání se jedinému slovu –, jež je historicky zatíženo otroctvím a diskriminací, ukazuje Kennedy různé kamínky z mozaiky Political Correctness. Není pochyb o tom, že se v jejím případě jedná o spouštěč moderních jazykových tabu par excellence. Jednotlivá slova jsou vytěšňována mimo rámec jazykové praxe (imperativ vyhnout). Mluví, který je přesto použije, se vystavuje riziku vyobcování ze své profesní či sociální skupiny. A o tom, že nejde o pouhé románové téma, nýbrž o vysoce aktuální téma společensko-politické, nás nové a nové příklady přesvědčují téměř denně.

Dopady Political Correctness se dají, byť v oslabené podobě, vystopovat i v Německu. Žádný „křvající negr“ už v katolických kostelech nevybírá centy pro ubohá neřátka, z kaváren zmizely Mohrenköpfe a Negerküsse*. Víci diskriminaci černých Afričanů, jež nalézala výraz nejen ve formě slov, ale i ve formě četných předmětů (viz obrázky A a B), dnes panuje zvýšená citlivost. Spektrum zobrazování sahá od všeobecně známých, spíše přívětivě portetovaných čokoládových moučeniň firmy Sarotti** přes popelníky v podobě moučenišské hlavy, slánky à la „strýček Tom“*** až po výtvorky s jednoznačnými sexuálními narážkami (viz obrázek B). Opravdovou studnici těchto předmětů, jež zdaleka ne všichni považují za vtipné, jsou bleší trhy. Jejich společným znakem je to, že ukazují čemochy ve služebném postavení, třeba jako „křvající negr“ nebo slánku. Ale co víc – často můžeme pozorovat otevřený úmysl diskriminovat a znevažovat. Jak jinak máme hodnotit třeba onen stále se opakující dobromyslný škleb v obličejích těchto figurek, který působí spíš přehloupě než přátelsky?⁵

*) o jejich významu viz str. 7 (pozn. překl.)

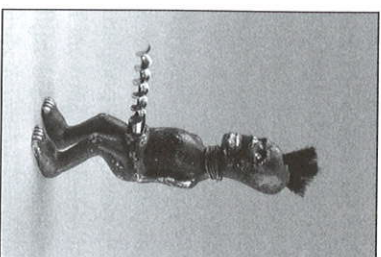
**) Berlínská čokoládovna založená roku 1852; těsně po první světové válce zahájila výrobu čokoládových moučeniň a i dnes, kdy patří firmě Stollwerck, má čokoládového moučeniše ve znaku. (pozn. překl.)

***) narážka na italský film režiséra Gualtieri Jacopettina Zio Tom z roku 1971 pojednávající o obchodu s otroky (pozn. překl.)

Obr. A: dvě „negři busty“ v podobě popelníku, polovina 20. století, výška 13,5 cm a 15 cm; ze sbírky H. Krafta, foto: H. Kraft, Kolín nad Rýnem

Obr. B: „negr“ v podobě výtvorky, polovina 20. století, výška 13,5 cm; ze sbírky H. Krafta, foto: H. Kraft, Kolín nad Rýnem

Kromě široké palety zobrazování čemochů bělochy existují rovněž vyobrazení bělochů černošskými řezbářmi. Nezřídka byli koloniální úředníci a jiní běloši zpodobňováni domácími umělci, a to vždy ve stylu daného kmene. Pro svůj nezvyklý pohled na nás bělochy představují tyto takzvané figurky kolónů* mezi milovníky afrického umění svébytnou sběratelskou oblast. Porovnáme-li figurky kolónů mezi sebou, brzy odhalíme nápadné shody, které tyto předměty výrazně odlišují od našich vlastních zobrazování příslušníků cizích kultur. Velmi často jsou tyto vyřezané osoby vybaveny zbraněmi nebo

*) Kolónové byli nájemci pudy ve starém Římě; vlastnili otroky, ale sami závisli na majiteli pudy. (pozn. překl.)

jinými odznaky moci a blahobytu. Nosí přílbu, policejní uniformu a náramkové hodinky. Přes svou často nepatrnou výšku očividně představují mocné, respektované a obávané osoby – karikující zobrazení se naopak vyskytují zřídka.⁶

Politická korektnost

Jak mohl tento výraz zdomácnět ve Spojených státech a posléze v celém západním světě? Jeho bezprostřední původ je sice nejistý, ale většina autorů se shoduje na tom, že vznikl v šedesátých letech v průběhu hnutí za občanská práva ve Spojených státech. Jeho kořeny však sahají ještě mnohem hlouběji – dnes se uvádějí do souvislosti s touhou zlepšit svět a perfekcionismem puritánských přístěhovalců. Podle mnohých autorů vede od puritánů přes velká buditelská hnutí, prohibici a protikuřácké kampaně přímá cesta až k politické korektnosti.

Politická korektnost zahrnuje nejen jazykovou reglementaci, jako např. vyhýbání se rasistickým a sexistickým výrazům, jde tu i o postoj – o podporu multikulturalismu, o regulaci kvót i o diskusí ohledně stanovení kánonu povinné četby ve školách i na univerzitách. Ve středu zájmu leží boj proti předsudkům a diskriminaci, přičemž účinnou zbraní má být vytvoření „správného“ stanoviska. Zaznívá požadavek vyhýbat se výrazům, jež mají potenciál zraňovat. Proto je třeba se vystríhat všech výrazů a jednání, které diskriminují osoby na základě rasy, pohlaví, příslušnosti k určité sociální skupině, tělesného či duševního postižení a sexuální orientace. V této souvislosti je podrobován kritice také eurocentrismus, jeho pevně spojená hodnotící měřítka kulturních a hospodářských výkonů, a požaduje se rozšíření učebního obsahu o témata ležící mimo západní civilizaci. Je například hrubý domácí produkt, tolik zdůrazňovaný západními industriálními státy, skutečným ukazatelem hospodářské síly země, jestliže je v jedné rozvojové zemi podvýživa obyvatelstva samozřejmostí, a v druhé – navzdory stejným číslům – nikoli?

Zatímco jedni spatřují v politické korektnosti jedinou možnost pokojného soužití v naší čím dál tím multikulturnější společnosti,

druzí jsou přesvědčeni, že odhalili prolhanou ideologii, která svým nesnesitelným dogmatickým mentorováním omezuje člověka a jeho myšlení. Podle jejich názoru padla politická korektnost na cestě k multikulturní toleranci do rukou horlivců a fanatiků. Zábavný, ale i strašidelný přehled o tom podává kniha Diane Ravitchové *The Language Police*.⁸ Jako bývalá pracovnice amerického školského úřadu popisuje tlak různých politických a společenských skupin na obsah amerických školních učebnic. Tento tlak vede pedagogická nakladatelství k autocenzuře, neboť z pochopitelných důvodů nechtějí své knihy vystavit obvinění z diskriminace některých skupin. Z učebnic tak mizí bezmocní obvinění z diskriminace některých skupin. Mízi senioři holdující kondičnímu běhu či šplhající po okapech. Mízi i příběhy z hor, neboť by to mohlo diskriminovat děti, které tam ještě nikdy nebyly. Dále se v dětských příbězích nesmějí vyskytovat sovy, protože je to posvátné zvíře Navajů (což ovšem nejsou Indiáni, nýbrž „native Americans“!). A konečně i v Harrym Potterovi se pro pedagogická nakladatelství skývá čertovo kopytko – nejen kvůli Harryho zálibě v sovách, ale především kvůli kouzelnickým kouskům, které by mohly zraňovat city věřících křesťanů.

Politická korektnost skutečně nemá vliv pouze na politické debaty, nýbrž – jak popisuje Philip Roth ve zmíněném románu *Lidská skvrna* – může mít i následky zcela konkrétní: na mnoha vysokých školách už přispěla k odstoupení profesorů a zrušení přednášek. Kritici hovoří o cenzuře a omezování. Nikoli volná, nespoutaná debata, v jejímž středu stojí argument a jeho obhájení – pole ovládlo mobilizování a moc určitých sociálních a etnických skupin. Tyto skupiny se stylizují do role obětí (tzv. „victim-groups“) a tím si předsedem získávají důvěryhodnost. Charles F. Sykes věnoval tomuto boji o status obětí celou knihu.⁹ Jízlivě poznamenává, že konkurence je v tomto boji velká a že všechny skupiny, které se považují za utlačované menšiny, dohromady tvoří 374 % obyvatelstva.

Některé výměny názorů ve Spojených státech působí z německého pohledu přeměřeně a vyumělkovaně. Dělají-li se z postižených lidí „osoby se změněnou schopností“ (differently abled) a z lidí s vadou řeči „osoby s výslovnostní výzvou“ (vocally challenged), lze to označit za typicky americké. Jestliže se zvířecí produkty, jako vejce, mléko a med, nazývají „odcizenými produkty“ (stolen products),

aby se poukázalo na omezování práv zvířat, zavání to směšností. A má-li se z „history“ stát „herstory“, aby se čelilo podceňování žen při sepisování dějin, budou to mnozí považovat za nesmysl.¹⁰

Vtělí „slovu N“ ovšem panuje větší citlivost už i v Německu. Neger, čemoch, barevnější jsou výrazy, které často vyslovujeme s obavou, jestli jsme zvolili to správné označení. Za „politicky korektní“ se momentálně považuje afroameričan (Afro-American, příp. African-American). Skutečně niterný pocit údermosti výrazu „spook“ či dokonce „Nigger“ se však u německého čtenáře dostává sotva. A způsob (často velmi nenucený), jakým Philip Roth ve svém románu s takovými výrazy zachází, německého čtenáře nezasáhne tolik jako amerického. A sotva by někteří německého kritika napadlo přepočítat, kolikrát Mark Twain ve slavné knize *Huckleberry Finn* slovo *negr* použil: dvěstěpatnáctkrát.¹¹

„Židovská svině“ (Judensau)

Existuje však i v Německu výraz, jemuž náleží podobná společensko-politická údermost jako „slovu N“ ve Spojených státech?

Od času Výmarské republiky je ve veřejném povědomí přítomen výraz „židovská svině“. Štvané antisemitské heslo „Odpráskněte Walthera Rathenaua, tu zatracenou svinu židovskou“¹² se 24. června 1922 proměnilo ve smutnou skutečnost – toho dne se Walther Rathenau stal obětí atentátu. Tento ministr zahraničí a národohospodář (nar. 1867) byl pro svůj židovský původ terčem hlasité a nenávislné propagandy ze strany nacionalistických a antisemitských sil. Přestože v roce 1922 docílil snížení válečných reparací,^{*} byl považován za prodlouženou ruku vítězných mocností.

Pod vlivem toho, co začalo ve Výmarské republice antisemitskými karikaturami, štravými a pomlouvačnými kampaněmi a dosáhlo hružného vrcholu v období holocaustu, se snadno zapomíná na méně známou, nebo dokonce zcela neznámou křesťanskou prehisto-

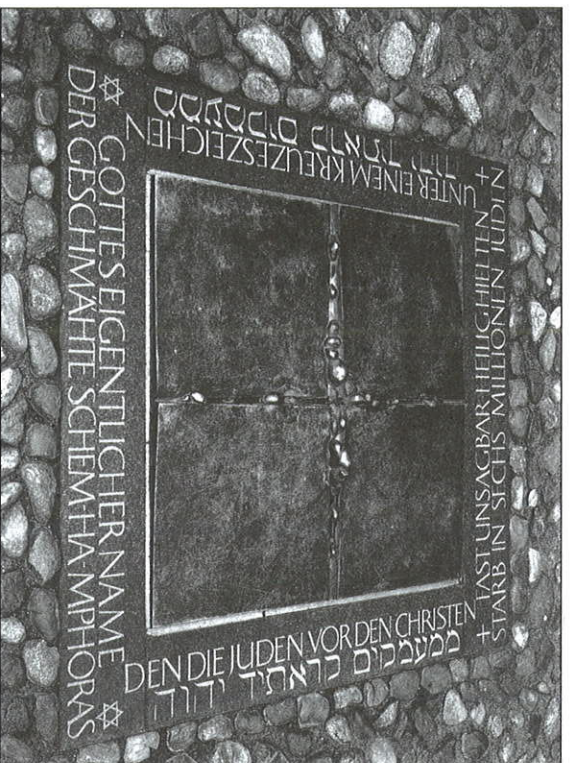
^{*}) Stalo se tak při separátním německo-ruském jednání ve švýcarském Rapallu v dubnu 1922 během mezinárodní hospodářské konference v Ženevě; definitivní smazání německých reparací však přinesla až konference v Lausanne v roce 1932. (pozn. překl.)

Obr. C 1: zobrazení „židovské svině“,
plastika na vnější fasádě evangelického kostela sv. Marii Magdalény
ve Wittenbergu; foto: studio Cornelia Kirschová, Wittenberg

rii tohoto výrazu! Od 13. století se v křesťanských kostelech (např. v braniborském dómu, mariánském kostele v Lemgu, xantenském či magdeburském dómu) objevují zobrazení Židů sajících mléko bachyně¹³ (viz obrázek C 1). Ve spise „Yom Schem Ha Mphoras“^{*} píše Martin Luther o židovské svině ve Wittenbergu toto: „U nás ve Wittenbergu je na farním kostele do kamene vytesána svině, pod níž leží spolu s podsvinčaty Židé a sají. Za sviní stojí rabín, zvedá jí pravou nohu, přehazuje přes sebe oháňku, sklání se a s velkou pílí

^{*}) V české transkripci „šchem ha meforas“, fráze znamená „jméno, které má být vysvětleno“ a tradičně slouží jako označení pro tetragram JHWH, označuje tedy boha Izraele, Hospodina. (pozn. překl.)

Obř. C 2: památník pod tzv. „židovskou sviní“ ve Wittenbergu, bronzová podlahová deska* (1988), autor: W. Schmiedel (nar. 1942);

foto: Jürgen Maria Pietsch, Spröda),
© Evangelický sbor při mariánském kostele, Wittenberg

se dívá sviní pod ohánku do talmudu, jako by chtěl cosi pronikavého a zvláštního číst a zvědět.¹⁴ Jde o cynické vyloupení židovské tradice, neboť podle kašrutu (jidelního kodexu) se dotýk s prasetem jako nečistým zvířetem, nebo dokonce požívání jeho masa považuje za hřus a svatokrádež. Proto byli například ve středověku Židé nuceni jíst vepřové maso nebo skládat přísahu tak, že při tom stáí bosí na zkrvavené prasečí kůži (tzv. „židovská přísaha“). Do tohoto diskriminujícího, ponižujícího kontextu můžeme zařadit také zahánbující obraz židovské svině a posléze i stejnojmennou nadávku.¹⁵

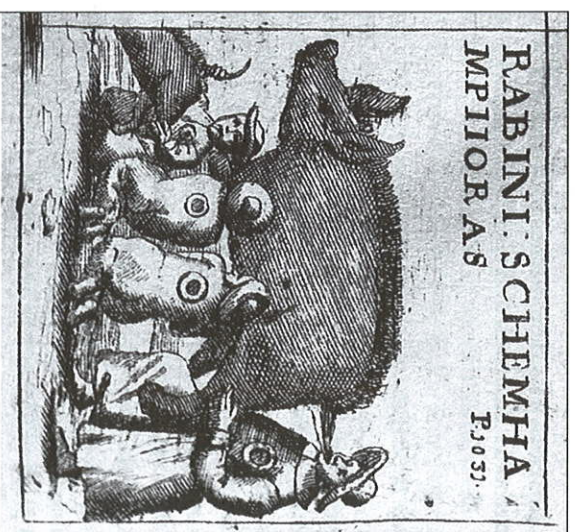
Zpodobňování Židů, jak lřbají prase, sají z jeho struků, objímají je, zabývají se jeho zadkem a pohlavními orgány a nakonec také jedí jeho výkalý a pijí jeho moč,¹⁶ sahá od vyobrazení na sloupových hlavících (např. ve Wittenbergu) přes řezby na chórových lavicích (např. v Kolíně)

*) Český překlad nápisu zní: „Vysmívavý Schem-Ha-Mphoras, vlastní jméno samotného Boha, jehož Židé chovali před křesťany v takřka nevyšlovitelné úctě, zemřel se šesti miliony Židů pod znamením kříže.“ (pozn. překl.)

ském dómu) až k letákům a knižním ilustracím (viz obrázek D). Teprve koncem 18. a začátkem 19. století tato vyobrazení mizí. V polovině 19. století se už objevují jen ojedinělé karikatury.

Drastičnost pozdně středověkého ponižování Židů, jež můžeme trešně označit za „křesťanské svinstvo“, zřejmě působila od poloviny 19. století svou přímostí a křiklavostí na poučené měšťanstvo zcela nevěrohodně. Tím však tento fenomén nezmizel, jen se proměnil v nadávku (také v podobě Saujud – svinský žid). V období nacionálního socialismu se tento výraz dodatečně rozšířil i na Němce, kteří navázali milostný vřah s židovským spoluobčanem. Jako „przritełka rasy“ byla například jedna žena zostouzena s ceduli kolem krku: „Jsem nejvřší svině v okolí, dělám to jenom se Židý.“¹⁷

Co ale vytrváí údermost tohoto výrazu dnes? Jinak řečeno: má výraz „židovská svině“ nebo „svinský Žid“ ještě vůbec nějakou údermost?

Obř. D: zobrazení „židovské svině“, mědirytina z roku 1672, in: Wolff, J.: *Omnia theologica historico politica*, svazek 2, *Grosse, Frankfurt 1672*, 1127 stráněk s devíti měděnými tabulkami (každá z nich obsahuje několik obrázků), obr. D: rozměry 6,9 cm x 6,4 cm; ze sbírky H. Krafja, foto: H. Krafja, Kolín nad Rýnem

Židovská svině si dnes – ani ve vytvářené, ani ve slovní podobě – nemůže činit nárok na aktuálnost. Je to zásluha politického vývoje v Německu po pádu nacistického režimu. Výsoká citlivost a imperativ vyhnout se vůči tomuto i jiným antisemitským výrokům rozvinuly i bez politické korektnosti. Kdo upadne v podezření, že se na veřejnosti takových výroků dopustil, musí počítat s mohutnou společenskou reakcí.¹⁸ Tabu antisemitismu obecně – a případ „židovská svině“ obzvlášť – je tedy ukázkou pozitivního účinku jednoho politicky korektního stanoviska. Z těchto příkladů vyplývá, že tabu nejsou statická, sevěřená v jednom šiku a nezměnitelná. Má-li si tabu zachovat účinnost, je zapotřebí vysoké společenské ostrážitosti a okamžité reakce při jeho přetvoření.

Z psychologického pohledu lze rasismus všobecně – a antisemitismus zvlášť – chápat jako kolektivní psychologický mechanismus sloužící k autodeintoxikaci: svou vlastní špatnost, ale rovněž i to, co sami nemáme a závidíme druhým (např. sexuální potenci, moc), přeneseme na někoho jiného, cizího. Tyto sklony existují – více či méně výrazně – v každém člověku a v každé společnosti. Není možné je vymýtit. Jde tedy o to, abychom s nimi zacházeli obezřetně a politicky odpovědně.

Zdlouhavá řešení

Rozmání, často jemná prolínání a účinky tabuizace bych na závěr rád osvětlil na příkladu vlastních řešení k této kapitole. K tématu „židovské svině“ mě přivedla zmínka v Köhner Stadt-Anzeiger o vyobrazení židovské svině na chórových lavicích kolínského dómu.¹⁹ Když jsem o tomto tématu diskutoval s majitelem jedné rozsáhlé soukromé knihovny, slíbil mi, že se poohlédne po příslušné literatuře. Totéž mi slíbila i jedna historička umění a jeden učený antikvář, jehož jsem často žádal o radu a pomoc. Až na několik kusých zmínek v *Lexikon christlicher Ikonographie* a jedno heslo v lexikonu německých přísloví²⁰ („svini nelžu, nejsem žid“) byl však výsledek první řešení nezvykle skromný. Jeden z dotázaných dokonce tvrdil, že se v případě „židovské svině“ jedná výlučně o nadávku.

Internetová řešení byla od počátku mnohem úspěšnější a přinesla (v závislosti na zvoleném vyhledávací) mezi 213 a 720 záznamy. Vyhledávač Google mi přitom pokaždé, když jsem si klestil

cestu jeho obsáhlou nabídkou, položil otázku: „Měl jste na mysli Judenau?“* Vzhledem k počátečním, spíše frustrujícím zkušenostem s řešením na mě tento neustále naskakující dotaz působil, jako by snad měl být uživatel od výrazu „židovská svině“ odveden! Tabuizace výrazu už i na internetu? Přestože se při prohlášení neokonečně dlouhých seznamů rychle dostavila únava, záhy jsem narazil na působivou médietinu z *Jüdische Merkwürdigkeiten*** Johanna Jacoba Schudta (Frankfurt, 1714), která se na internet dostala přes domovskou stránku Židovského muzea ve Frankfurtu. Co teď? Rovnou tam zavolat a požádat o další informace? Jak budou asi reagovat? Nebo jim mám raději napsat dopis a vyloužit své přání podrobně? Při těchto úvahách jsem pocíťoval zřetelnou stísněnost, a dotaz jsem odložil na pozdější dobu.

Čím dál víc jsem si uvědomoval, že se pohybuji v říši tabu. Při rozhovorech v knižnictvích se partneři tomuto výrazu buď zcela vyhnu, nebo alespoň ztiší hlas. Pracovnice antikvariátu, kterou jsem pověřil vyhledáním příslušné literatury a dobových tisků, mě v přítomnosti jiných zákazníků uvítala slovy: „O vašich malých zvířátkách jsme zatím nic nenašli.“ Ani později nic nenašla.

Rozhodující obrat přinesla řešení v Bruselu. V antikvariátu „Posada Art Books“, který jsem navštívil kvůli kunsthistorickým raritám, jsem se zeptal na literaturu a obrázky k tématu „židovská svině“. Velmi dobře informovaný antikvář si tento výraz nedokázal zařadit, proto jsem ho v hrubých rysech uvedl do souvislosti. Jeho obličeje se rozjasnil a on mě odkázal na antikvariát Gundela Gilberta v Kolíně nad Rýnem, kde se prý nalézá velká sbírka literatury a obrázků k tématu „prase“. Když jsem se druhý den s pracovníkem tohoto kolínského antikvariátu spojil, cítil jsem i v telefonu jeho údiv. Slíbil mi, že mou žádost postoupí dál. Zpětný telefonát se však nekonal. Když jsem o týden později obchod navštívil a vysvětlil své přání, oddychli si: „Už jsme se tady ptali, co je to asi za člověka, který se po tomhle shání!“ Ukázalo se, že dotyčná sbírka už je dávno prodaná a navíc neobsahuje žádné vhodné obrázky. Paní Gelbertová mi však dopo-

*) Místo zadaného slova „Judenau“, Judenau je obec v Dolním Rakousku. (pozn. překl.)

**) česky „Židovské pozoruhodnosti“ (pozn. překl.)

ručila, abych zavolał panu doktoru Johannesu Wachtenovi z Židovského muzea ve Frankfurtu (tak tedy přece jen!). Následoval jsem její doporučení a obralem jsem obdržel rozhodnutí bibliografický údaj. V roce 1974 uveřejnil Isaiah Shachar na Warburgově institutu londýnské univerzity monografii *The Judensau*. Vedle matetské školky (Kindergarten) tedy židovská svině (Judensau) očividně patří k těm německým výrazům, které angličtina převzala v původní, nepřeložené podobě! Tento bibliografický údaj v onech dlouhých internetových seznamech buď scházel, nebo jsem ho jednoduše přehlédl. Pan doktor Wachten mě odkázal na Martin-Buber-Institut für Judentum kolínské univerzity, kde jsem si jeden exemplář Shacharovy knihy bez problémů a bez dalších dotazů vypůjčil. Najednou – jako mávnutím kouzelného proutku – jsem začal narážet na čím dál tím víc textů a obrázků.²¹

Tato nezvykle dlouhá a klikatá cesta, kterou v neposlední řadě formovaly i mé vlastní zábrany a obavy, bezprostředně ukazuje na tabuizaci výrazu „židovská svině“. Očividně nám dělá potíže odlišit hanlivý, ale zároveň vědecko-kunsthistorický termín na jedné straně a ponižující, urážlivý výraz, jehož se zmocnila nacistická propaganda, na straně druhé. Jak těžké je zacházet s tímto sochařským, výtvarným a jazykovým dědictvím, dokazuje i skutečnost, že doposud to byl pouze Wittenberg, kde na zem pod sloupovou hlavicí se židovskou sviní připevnili desku, jejímž textem se od židovské svině distancují. Židovská svině na chórových lavicích kolínského dómu, jež dala k této rešerši podnět, není ani odstraněna, ani opatřena komentářem. Když umělec Wolfram P. Kastner* tento požadavek vyslovil, označila to vedoucí stavebních úprav kolínského dómu, profesorka Barbara Schocková-Wernerová, za absurdní. Zaprvé se prý jedná pouze o epizodní vyobrazení v rámci významného uměleckého díla a zadruhé toto dílo obsahuje také řezby, které židovství oslavují – např. krále Šalamouna. Nedaleko chórových lavic si prý

*) Malíř a fotograf Wolfram P. Kastner (nar. 1948) se mimo jiné zabývá problematikou pálení knih v době Třetí říše a téma nacismu je mu obecně blízké; v roce 2003 čelil soudnímu stíhání, neboť na salcburském hřbitově odstříhl z věnce padlým vojákům SS stihu s nacistickým symbolem a zaslal ji rakouskému prezidentovi Thomasi Klestilovi. (pozn. překl.)

ostatně lze přeciíst kamennou desku s „Židovským privilegiem“ z roku 1266, podle níž se kolínští Židé nalezali pod zvláštní ochranou arcibiskupa.²²

Diskuse na téma „židovská svině“, o níž kolínský deník Kölnischer Stadt-Anzeiger na začátku léta roku 2002 referoval, velmi rychle opadla. Za zmínku však stojí čtenářský příspěvek jednoho pracovníka Melancthonovy akademie z 23. června 2002.²³ Právě zasedání této akademie diskusi o židovské svině na chórových lavicích kolínského dómu vyprovokovalo. Pracovník o tom ve svém dopise píše: „Na tomto zasedání byla ‚židovská svině‘ označena za jeden z nejpůsobivějších křečiznivých obrazů v dějinách církve. Melancthonova akademie se jednoznačně postavila proti provokativnímu požadavku tento obraz z chórových lavic odstranit. O to důrazněji však vyzývá k diskusi o tomto výstražném ‚obrazu násilí‘ v naší církvi. O motivech a odlišných názorech v této věci jsme kapitolu kolínského dómu písemně i telefonicky zpravili. Na rozdíl od vedoucí stavebních úprav jsem vypořádání s kořeny antisemitismu vždycky pokládal za potřebné. Teprve rozhovory s chodci před dómem mě ale poučily o tom, jak je důležité útočit právě na církevní původ antisemitismu. Během této hodiny tři věřící křesťané namítli, že Židé jsou vrahové boží, a nemají žádný důvod si stěžovat na antisemitismus. Vedoucí stavebních úprav ve své zprávě označuje za nevkusné toto téma v současné době otevřít. Existoval však v církevních dějinách vůbec nějaký okamžik, kdy boj proti antisemitismu nebyl ostatními pokládán za ‚nevkusný‘?“

Jak tyto konkrétní příklady dokazují, neexistuje žádná absolurní svoboda slova. Zdaleka ne všechna jazyková tabu mají smysl – ta, která jsme tu exemplárně předvedli, ale snad ano: zosťují naši citlivost vůči zraňování, znevažování a ponižování bližního a nedovolují zapomenout na těžká bezpráví minulosti. Jejich dodržování musíme neustále veřejně, nahlas a důrazně vyžadovat, abychom zabránili zapomnění a vytěsnění bolestných, především však trapných vzpomínek. Veřejně diskutovaná jazyková tabu jsou příspěvkem ke společenské a politické kultuře země. Na pozadí konkrétní dějinné události existují v každé zemi jiná jazyková tabu. Musíme je odlišit od zamlčujících tabuizací, které povoláváme do zbraně, abychom potlačili a vytěsnilí nepřijemné vzpomínky (viz kapitoly 5 a 11).